https://doi.org/10.18485/isimod_izregb.2025.ch10

ЕКОЛОШКА ДИПЛОМАТИЈА КАО ИНСТРУМЕНТ ЈАЧАЊА РЕГИОНАЛНЕ САРАДЊЕ: ИЗАЗОВИ И МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ ЗЕЛЕНЕ АГЕНДЕ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ*

Марија ВУКАДИНОВИЋ[1]

Сажетак

У овом раду анализирана је примена Зелене агенде Европске уније за Западни Балкан као стратегије регионалног развоја, са циљем подстицања зелене транзиције и одговора на изазове климатских промена, при чему је посебна пажња посвећена улози еколошке дипломатије у овом процесу. Представљен је преглед досадашњих напора држава Западног Балкана у примени кључних стратешких области Зелене агенде, уз идентификовање аспеката који још увек нису на задовољавајућем нивоу, као и препознавање изазова који се јављају у процесу прилагођавања европским еколошким стандардима. У раду се посебно истиче значај енергетске транзиције, као и напори у ублажавању

* Рад је настао као део пројекта Министарства одбране: „Безбедносни изазови земаља Западног Балкана у европској безбедносној парадигми", бр. ИСИ/ДХ1/24-25, а који истраживачки тим и истраживачка група за проучавање регионалне безбедности Института за стратегијска истраживања и спољних сарадника реализује у периоду 2024–2025.

[1] Универзитет одбране, Институт за стратегијска истраживања, Београд, Република Србија, Е-адреса: marija.vukadinovic@mod.gov.rs ORCID: https://orcid.org/0009-0008-3976-6384

регионалних еколошких и безбедносних изазова, који проистичу из велике зависности од необновљивих извора енергије. Истраживање се конкретно усмерава на утицај еколошке дипломатије и регионалне сарадње у побољшању имплементације стратегија за смањење угљеничног отиска и превазилажење еколошких изазова. Квалитативни подаци, који чине основу ове анализе, прикупљени су из јавних извора, укључујући извештаје институција и организација посвећених заштити животне средине, очувању природних ресурса и одрживом развоју. Резултати истраживања указују на то да је реализација циљева Зелене агенде Европске уније до 2050. године велики изазов за земље Западног Балкана. Тренутни показатељи, попут високих емисија CO_2 по становнику, велике зависности од угља, ниског удела обновљивих извора енергије у производњи електричне енергије и значајних губитака у трансформацији и дистрибуцији енергије, јасно показују да је неопходно значајно убрзање и унапређење постојећих напора. За испуњавање амбициозних еколошких и климатских циљева потребне су адекватне мере и већа улагања у обновљиве изворе енергије, побољшање енергетске инфраструктуре и смањење загађења. Истраживање истиче важност јачања регионалне сарадње као неопходног предуслова за ефективну реализацију циљева Зелене агенде и побољшање еколошке безбедности на Западном Балкану. Закључено је да ће, уз адекватно управљање и координацију, регионална сарадња играти кључну улогу у постизању еколошке безбедности и успешном спровођењу Зелене агенде.

Кључне речи: климатске промене, еколошка дипломатија, Зелена агенда, Западни Балкан, регионална сарадња

Увод

Последице глобалног загревања и климатских промена нису нова тема у међународним расправама. Већ пет деценија стручњаци и међународни форуми, попут Уједињених нација, указују на потребу за превентивним мерама. Према речима генералног секретара Уједињених нација Антонија Гутереша (António Guterres) из 2020. године, „успостављање мира са природом је одлучујући задатак 21. века и мора бити највиши приоритет за све људе, свуда" (Secretary-General's Address at Columbia University: "The State of the Planet," 2020). Карл Сејган (Carl Sagan), реномирани научник и астроном, још је 1985. године у петнаес-

томинутном излагању пред америчким Конгресом изнео убедљиве аргументе за потребу интензивнијег истраживања овог проблема, као и за развој стратегија и мера за његово ублажавање (Cable-Satellite Public Affairs Network C-SPAN, 1985). Како је истакао, Венера, планета слична Земљи, има температуру од „470 степени Целзијуса због масивног ефекта стаклене баште, где угљен-диоксид игра кључну улогу" (Sagan, 1985, цитирано у Marshall, 2021). Без значајних промена у сагоревању фосилних горива, процене указују на значајно повећање глобалне температуре до краја следећег века, што представља озбиљан ризик за планету (Sagan, 1985, цитирано у Marshall, 2021). Иако је 1972. године, на Конференцији Уједињених нација о животној средини у Стокхолму (United Nations, 1972) покренута иницијатива усвајањем Декларације и Плана акције, који су утврдили принципе заштите животне средине и нагласили значај сарадње и укључивања тих норми у националне законодавне оквире, његов апел из 1985. године, иако јасан, није наишао на довољно разумевања. Чини се да друштво тог времена није придавало довољну важност заштити животне средине, што је одражавало недостатак озбиљног приступа овим питањима. Недостатак политичке воље и приоритета у погледу климатских политика у том периоду резултирао је спорим напредовањем у дефинисању глобалних стандарда за смањење емисија штетних гасова (Keohane, 2015).

Деценију касније на *Самиту о Земљи* у Рио де Жанеиру 1992. године утврђени су основни принципи као што су одрживи развој, превентивно деловање, рециклажа и подизање свести о заштити животне средине, што је представљало корак напред у глобалном напору за очување планете (United Nations, 1992). Треба истаћи да је Посебна сесија Генералне скупштине УН одржана 1997. године у Њујорку како би се размотрило спровођење *Агенде 21*[2] (United Nations, 1992), што је довело до усвајања протокола из Кјота (United Nations, 1998), који је имао за циљ заустављање раста глобалних температура и ублажавање ефеката климатских промена, али је доживео неуспех због одбијања САД-а и других земаља да га ратификују[3]. Интересантно је да је ефикасност *Кјото протокола* дуго предмет расправе, премда истраживања показују

[2] *Агенда 21* је акциони план усвојен на Конференцији Уједињених нација о животној средини и развоју, познатој као Самит Земље, која је одржана 1992. године у Рио де Жанеиру. Овај план представља стратегију за одрживи развој на глобалном, националном и локалном нивоу, са циљем да се реше глобални еколошки и социјални проблеми, као што су сиромаштво, неједнакост и деградација животне средине (United Nations, 1992).

[3] United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (н.д). *Status of Ratification of the Kyoto Protocol*. Преузето 5. децембра 2024. са https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/status-of-ratification

да је успео да смањи емисије у земљама потписницама „за приближно 7% у односу на емисије предвиђене у контрафактуалном сценарију" (Maamoun, 2019). Иако су се глобални напори као што су *Париски споразум*[4] и *Европски зелени договор* (European Commission, 2019), фокусирали на смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште и ограничење глобалног загревања, изазови у примени ових политика остају значајни.[5] Примера ради, *Париски споразум* из 2015. године поставио је циљ ограничавања глобалне температуре на испод 2°C у односу на прединдустријски период, док је *Европски зелени договор* из 2019. године поставио још амбициозније циљеве за климатску неутралност до 2050. године (European Comission, 2019; European Policy Centre, н.д). Ови циљеви утицали су на формулисање *Зелене агенде за Западни Балкан*[6], која се заснива на сличним принципима и има за циљ одрживи развој региона кроз интеграцију еколошких, економских и социјалних аспеката (Balkans United for Clean Air, 2022: 2). Међутим, с обзиром на то да чак и велике силе наилазе на значајне изазове у формулисању и спровођењу климатских политика, поставља се питање: да ли је неопходно интензивније улагање у подизање свести о значају климатских промена, посебно у региону Западног Балкана? У овом раду настоји се одговорити на ово питање и истражити како еколошка дипломатија и регионална сарадња могу допринети решавању овог глобалног изазова.

Еколошка дипломатија у контексту глобалних изазова: Зелена иницијатива као решење

Еколошка дипломатија (*environmental diplomacy*) представља специјализовану грану дипломатске праксе која се фокусира на преговоре, дијалог и међународну сарадњу у области заштите животне средине и одрживог развоја (Susskind & Ali, 2014). Овај концепт је еволуирао од традиционалног приступа билатералних преговора до свеобухватног, мултилатералног ангажмана који укључује широк спектар актера

[4] United Nations Framework Convention on Climate Change. (2015). The Paris Agreement. Преузето 5. децембра 2024. са https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement.

[5] За више видети: Arezina Vera, Spasojevic Nenad, „Assessing the Impact of Climate Change on Environmental Security" in: Stojic-Karanovic E, Ristic K, *Socioeconomic and Environmental Aspects of Sustainable Development during the Fourth Industrial Revolution*, 2020:121-137.

[6] Програм Уједињених нација за развој. (н.д.). EU за Зелену агенду у Србији. Преузето 5. децембра 2024. са https://www.undp.org/sr/serbia/projects/eu-za-zelenu-agendu-u-srbiji.

– од државних институција до невладиних организација и приватног сектора (Lazard & Youngs, 2021). Развој мултилатералне еколошке дипломатије започет је на Конференцији о људској средини у Стокхолму 1972. године, где су еколошка питања први пут препозната као глобални изазов и формално укључена у систем Уједињених нација. Како је већ у раду истакнуто, ова конференција је била кључна за оснивање *Програма Уједињених нација за заштиту животне средине* (UNEP) и поставила је темеље за низ важних мултилатералних састанака и међународних споразума у области заштите животне средине (United Nations Environment Programme, н.д). Прецизније, ова конференција је имала велики значај за почетак глобалне сарадње на еколошким питањима и њен утицај се и даље осећа у данашњим међународним иницијативама. Међутим, педесет година касније, на конференцији „*Stockholm + 50*" одржаној 2022. године, анализиран је напредак постигнут у овом периоду (Stockholm+50, 2022). Иако је у извештају који је том приликом објављен призната сложеност вишеслојног управљања, оштро је критикована еколошка дипломатија због високог степена „неусклађености политика" (IISD, 2022). Интересантно је да се еколошка дипломатија ипак показала ефикасном у повезивању различитих верских и културних заједница, „као што су напори Вингари Маатаи у Кенији и Фарида Есака у Јужној Африци, показујући како приступи засновани на вери могу градити мостове између нација и подстицати сарадњу на еколошким питањима" (Wellman, 2010: 43). Исто тако, успешна еколошка дипломатија је видљива у односима између Шпаније и Марока, где су заједнички еколошки изазови, попут климатских промена и заштите природних ресурса, постали основа за дијалог између две земље (Wellman, 2003: 9).

У контексту глобалних напора за очување животне средине и борбе против климатских промена, Западни Балкан се суочава са јединственим изазовима и могућностима. Зелена агенда за Западни Балкан, представљена као део *Економског и инвестиционог плана Европске уније за регион*, поставља амбициозне циљеве за еколошку транзицију и одрживи развој. Зелена агенда за Западни Балкан, усвојена на Самиту у Софији 2020. године, представља свеобухватни оквир који обухвата пет кључних стубова: *климатску акцију, циркуларну економију, биодиверзитет, борбу против загађења и одрживу пољопривреду* (Зелена агенда за Западни Балкан, 2020). Међутим, имплементација ових амбициозних циљева суочава се са бројним препрекама, укључујући ограничене финансијске ресурсе, технолошке изазове, институционалне слабости и различите нивое посвећености еколошким реформама

међу земљама региона (Ignjatović, Filipović, & Radovanović, 2024, Суботић, 2024). Загађење ваздуха, управљање водним ресурсима, деградација земљишта и губитак биодиверзитета представљају само неке од изазова који захтевају координисани регионални приступ (Knez et al., 2022; Komljenović, 2022:10). Стога се на концепт еколошке дипломатије може посматрати као витални механизам за унапређење дијалога, размену искустава и имплементацију заједничких решења (Susskind et al., 2015).

У овом раду ослањамо се на иницијативу *Отворени Балкан*, која представља један вид економске сарадње на подручју Западног Балкана, али истовремено може послужити као извор индикатора који указује на тежњу региона ка већем повезивању и јачању регионалне сарадње (Chamber of Commerce of Serbia, 2024). Како Зелена агенда, између осталог, промовише циркуларну економију, ова иницијатива није у супротности са њеним циљевима, већ напротив – Србија, Северна Македонија и Албанија су својом укљученошћу у *Отворени Балкан* показале тежњу ка ближем повезивању (Balkans Policy Research Group, 2021). Фокус овог рада биће на овим државама, а не на свим државама потписницама Зелене агенде, јер сарадња у оквиру *Отвореног Балкана* представља јаснији показатељ могућности интеграције економске и еколошке сарадње. У овом контексту, економска сарадња између ових држава може бити посматрана као полазиште за развој јаче регионалне сарадње у области заштите животне средине. Еколошка дипломатија, као средство које подстиче заједничке напоре у решавању еколошких изазова, има значајан потенцијал да подржи ове напоре.

Напори за одрживост: Стратешке области Зелене агенде на Западном Балкану

С обзиром на то да предмет истраживања захтева анализу значаја Зелене агенде за Западни Балкан, као и индикатора који могу помоћи у тумачењу потребе за јачањем еколошке дипломатије и регионалне сарадње, коришћење извора као што је серија *OECD Development Pathways* (OECD Развојни Путеви) представља кључну компоненту у овом истраживачком оквиру. Ова серија је посебно релевантна јер помаже земљама у развоју и земљама у транзицији да идентификују иновативна политичка решења за специфичне развојне изазове, што је управо случај са Западним Балканом, који се суочава с потребом за одрживим развојем и

климатским изазовима. OECD-ова анализа указује да високи нивои добробити и одрживог раста нису могући ако се само репродукује искуство индустријализованих земаља, што се односи и на регију Западног Балкана, која мора развити специфичне стратегије прилагођене њеним социоекономским околностима (OECD, 2022). За сваку од земаља у студији серија предлаже конкретне акције на политичком и стратешком нивоу, што је у контексту Зелене агенде од значаја, јер Западни Балкан треба да усагласи своје политике с европским стандардима, укључујући заштиту животне средине и борбу против климатских промена. Ови подаци су кључни јер пружају квантитативне индикаторе који помажу у анализи тренутног стања и разумевању у којој мери земље Западног Балкана морају унапредити своје еколошке политике како би постигле циљеве који су постављени у оквиру Зелене агенде и усмерене еколошке дипломатије.

Испод су дате табеле које су корисне за анализу тренутног стања у земљама Западног Балкана у контексту имплементације Зелене агенде Европске уније. Подаци о емисијама CO2, зависности од угља, учешћу обновљивих извора енергије, као и губицима у трансформацији и дистрибуцији енергије представљају основне аспекте који су предмет овог истраживања. Како је већ истакнуто, предмет анализе су земље потписнице Зелене агенде, али и потписнице иницијативе *Отворени Балкан* (Албанија, Северна Македонија и Србија). Иако извештаји укључују и податке о Аутономној Покрајини Косово и Метохија, овај рад не обрађује ову тему, пошто је према Резолуцији 1244 Косово и Метохија саставни део територијалног интегритета Србије (Вукадиновић, Миленковић, 2024:107). Ови индикатори су корисни за разматрање потребних корака и мера које земље региона треба да предузму како би унапредиле своје политике и ускладиле их са стандардима Европске уније. Истовремено, важно је напоменути да су само Хрватска и Словенија (чланице ЕУ) усвојиле потребан нормативни оквир за ублажавање климатских промена, док истраживања показују да је спровођење конкретних мера у преосталим земљама Западног Балкана недовољно због слабог ангажовања на остваривању значајних побољшања (Komljenović, 2022:10).

Индикатор	Вредност	Референтна вредност
Емисије CO_2 по становнику (тоне по становнику)	1.20	7.64 (2020, OECD)
Емисије CO^2 по јединици БДП–а (kg/USD 2015 PPP)	0.0936	0.1867 (2020, OECD)
Просечна изложеност загађењу ваздуха PM 2.5 (μg/m^3)	18.50	13.90 (2019, OECD)
Године живота изгубљене због изложености PM 2.5 загађењу (YLL на 100 000 становника)	2033	1074 (2016, EU)
Субвенције за угаљ (EUR/MWh)	0	–
Удео највећег произвођача на тржишту електричне енергије (% укупне производње)	–	44.79 (2019, EU)
Обновљиви извори енергије (% производње електричне енергије)	100.00	34.94 (2019, EU)
Соларна и ветроелектрана (% производње електричне енергије)	0.43	17.66 (2019, EU)
Потрошачи обновљивих извора енергије на 100.000 становника	0.0000	36.94 (2021, Хрватска)
Грејање простора обновљивим изворима и отпадом (дрва за огрев) (% од укупног)	35.00	27.00 (2018, EU)
Губици у трансформацији и дистрибуцији (% примарне потрошње енергије)	5.24	22.92 (EU)

Табела 1. Индикатори за праћење напретка у спровођењу политика у Албанији[7]

Иако Албанија показује значајан напредак у коришћењу обновљивих извора енергије, посебно хидроенергије, и има ниске емисије CO_2, и даље постоје озбиљни изазови у области енергетске и еколошке политике. Пре свега, квалитет ваздуха је знатно испод стандарда, са високим нивоима изложености PM 2.5 честицама (18.5 μg/m^3) и алармантно високим бројем изгубљених година живота због загађења (2033 YLL на 100.000 становника). Иако је зависност од дрва за грејање значајна (35%), што надмашује европски просек, недостатак модерних технологија за грејање ограничава енергетску ефикасност. Уз то, недостатак централизоване координације између различитих нивоа власти у спровођењу енергетских политика успорава напоре у побољшању енергетске ефикасности зграда и укупног управљања енергетским ресурсима.

[7] Референтне вредности су засноване на просечним вредностима за OECD, EEA (Европска агенција за животну средину) и ЕУ. Табела преузета са: OECD (2022). Multi-dimensional Review of the Western Balkans: From Analysis to Action, OECD Development Pathways, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/8824c5db-en. str. 447

Индикатор	Вредност	Референтна вредност
Емисије CO2 по становнику (тоне по становнику)	3,45	7,64 (2020, OECD)
Емисије CO2 по јединици БДП-а (kg/USD 2015 PPP)	0,2349	0,1867 (2020, OECD)
Просечна изложеност загађењу PM2.5 (μg/m^3)	32,70	13,90 (2019, EEA)
Године живота изгубљене (YLL) на 100.000 становника услед изложености PM2.5 загађењу	1.889 (2016)	1.074 (2016, EEA)
Субвенције за угаљ (EUR/MWh)	0,64	–
Учешће највећег произвођача у укупном тржишту електричне енергије (%)	70,82	44,79 (2020, EU)
Обновљиви извори енергије (% укупне производње електричне енергије)	22,89	34,94 (2020, EU)
Соларна и енергија ветра (% укупне производње електричне енергије)	2,13	17,66 (2020, EU)
Потрошачи обновљивих извора енергије на 100.000 становника	2,03 (2021)	36,93 (2020, Хрватска)
Грејање на обновљиве изворе и отпад (дрвна грађа) (% од укупног грејања)	59,90 (2018)	27,00 (2018, EU)
Губици у трансформацији и дистрибуцији (% примарне енергије)	28,02	22,92 (2020, EU)

Табела 2. Индикатори за праћење напретка у спровођењу политике у Северној Македонији[8]

Проблеми се настављају у области енергетике, где је учешће највећег произвођача у укупном тржишту електричне енергије веома високо (70,82%), што указује на значајну концентрацију на једном произвођачу, што може довести до проблема са конкуренцијом и ефикасношћу. Обновљиви извори енергије чине само 22,89% укупне производње електричне енергије, што је далеко испод европског просека од 34,94%. Соларна и ветроелектрична енергија чине само 2,13%, што је значајно мање од жељеног нивоа. Такође, број потрошача који користе обновљиве изворе енергије на 100.000 становника је само 2,03, што указује на недовољну промоцију и развој овог сектора. Када је у питању грејање, Северна Македонија користи обновљиве изворе и отпад (дрвну грађу) у високим процентима (59,90%), што је у складу са потребом за смањењем зависности од фосилних горива. Међутим, проблем и даље представља високи ниво губитака у трансформацији и дистрибуцији енергије, који износи 28,02% примарне енергије, што је више од референтне вредности (22,92%). Укупно гледано, Северна Македонија мора значајно да унапреди своје политике и инвестиције у об-

[8] Табела преузета са: OECD (2022). Multi-dimensional Review of the Western Balkans: From Analysis to Action, OECD Development Pathways, OECD Publishing, Paris. str. 512.

ласти енергетске ефикасности, развоја обновљивих извора и смањења загађења, како би постигла европске стандарде и обезбедила здравију животну средину за своје становништво.

Индикатор	Вредност	Референтна вредност
Емисије CO2 по становнику (тоне по становнику)	6.58	7.64 (2020, OECD)
Емисије CO^2 по јединици БДП-а (kg/USD 2015 PPP)	0.3756	0.1867 (2020, OECD)
Просечна изложеност загађењу PM2.5 (μg/m^3)	25.50	13.90 (2019, EEA)
Године живота изгубљене (YLL) на 100.000 становника услед изложености PM2.5 загађењу	25.50	13.90 (2019, EEA)
Субвенције за угаљ (EUR/MWh)	2.293 (2016)	1.074 (2016, EU)
Учешће највећег произвођача у укупном тржишту електричне енергије (%)	1.92	–
Обновљиви извори енергије (% укупне производње електричне енергије)	93.56	44.79 (2020, EU)
Соларна и енергија ветра (% укупне производње електричне енергије)	29.92	34.94 (2020, EU)
Потрошачи обновљивих извора енергије на 100.000 становника	2.42	17.66 (2020, Хрватска)
Грејање на обновљиве изворе и отпад (дрвна грађа) (% од укупног грејања)	0.00 (2021)	36.93 (2020, EU)
Губици у трансформацији и дистрибуцији (% примарне енергије)	44.10 (2018)	22.92 (2020, EU)

Табела 3. Индикатори за праћење напретка у спровођењу политике у Србији[9]

На основу анализе показатеља који прате напредак у спровођењу политика у Србији, могу се уочити значајни изазови у неким кључним областима енергетске и климатске политике. Србија има високе емисије CO2 по становнику и по јединици БДП-а, што указује на потребу за убрзаним преласком на енергетски ефикасније и чистије технологије. Поред тога, квалитет ваздуха у земљи је значајно угрожен, са високим нивоом загађења PM2.5 и великим бројем изгубљених живота због овог загађења. Србија и даље субвенционише угаљ на високом нивоу, што подстиче зависност од фосилних горива и успорава прелазак на обновљиве изворе енергије. Иако земља бележи висок проценат обновљивих извора у производњи електричне енергије, већина ових извора чине хидроелектране, док је развој других облика обновљивих извора, као што су соларна и ветроелектрична енергија, ограничен.

[9] Табела преузета: OECD (2022). Multi-dimensional Review of the Western Balkans: From Analysis to Action, OECD Development Pathways, OECD Publishing, Paris. str. 512.

Тиме, Србија има значајан простор за унапређење у области енергетске ефикасности, посебно у погледу смањења губитака у трансформацији и дистрибуцији енергије, као и у већем коришћењу обновљивих извора за грејање. Повећана улагања у соларне и ветроелектране, смањење субвенција за угаљ и боља контрола загађења ваздуха били би кључни кораци ка постизању одрживог развоја и енергетске трансформације. Ови резултати указују на важност бржег и ефикаснијег усмеравања политика на смањење емисија, побољшање квалитета ваздуха и енергетску транзицију, како би Србија могла успешно да се избори са изазовима климатских промена и обезбеди одрживији будући развој.

На основу ових података (табела 1 табела 2 и табела 3), може се закључити да је реализација циљева Зелене агенде Европске уније до 2050. године изазовна за земље Западног Балкана. Тренутни индикатори, као што су високе емисије CO2 по становнику, велика зависност од угља, ниско учешће обновљивих извора енергије у производњи електричне енергије, као и значајни губици у трансформацији и дистрибуцији енергије, указују на то да је потребно значајно убрзање и унапређење тренутних напора како би се испунили амбициозни еколошки и климатски циљеви. Без адекватних мера и значајних инвестиција у обновљиве изворе енергије, побољшање ефикасности енергетске инфраструктуре и смањење загађења, остварење дефинисаних циљева биће изузетно изазовно. Стога, индиректни циљ овог истраживања јесте упућивање апела на политичке елите да подстакну јачу регионалну сарадњу, будући да ове државе очигледно не поседују капацитете да самостално спроведу неопходну транзицију ка одрживом развоју.

Регионална сарадња у оквиру Зелене агенде

У контексту Западног Балкана, еколошка дипломатија добија додатну димензију као инструмент за унапређење регионалне сарадње и европских интеграција. Земље Западног Балкана имају заједнички циљ придруживања Европској унији, што побољшава њихову сарадњу у области еколошке и енергетске сигурности. Кључни корак у том правцу био је оснивање Енергетске заједнице 2005. године, која је омогућила усклађивање енергетских стандарда са ЕУ (Арезина, Спасојевић 2022: 53). Регионална сарадња је ојачана и кроз иницијативе као што су *Пакт о стабилности* и *Савет за регионалну сарадњу* (Арезина, Спасојевић 2022: 53). Прелазак на обновљиве изворе енергије и смањење употребе угља постаје кључан за постизање дугорочних еколошких циљева (European Commison, 2023). Међутим, иако је еколошка дипломатија

релативно нов концепт, она може играти кључну улогу у јачању сарадње у региону Западног Балкана. Прецизније, регионална сарадња остаје кључни елемент у свим извештајима и стратегијама Европске уније за Западни Балкан, чиме се потврђује њен значај у процесу европских интеграција (Balkans Policy Research Group, 2021: 12). Недавно је Европска комисија усвојила *Економски и инвестициони план*, који има за циљ подршку зеленој и дигиталној транзицији, као и регионалној интеграцији (Balkans Policy Research Group, 2021: 12).

На Западном Балкану усаглашавање законодавства са правним тековинама ЕУ (*acquis communautaire*) представља кључни корак у процесу европских интеграција, посебно у области животне средине. Република Србија, као земља која је од 2000. године део Процеса стабилизације и придруживања, мора континуирано пратити развој ЕУ законодавства како би усагласила домаће прописе са европским нормама. Овај процес обухвата преношење ЕУ законодавства у национално законодавство, успостављање потребних административних капацитета и обезбеђивање финансијских средстава, уз посебан акценат на области као што су заштита ваздуха, вода, отпада и индустријског загађења (Влада Републике Србије, 2010).

Према *Националној стратегији за развој и интеграцију Републике Албаније (2015-2020)*, визија енергетског сектора Албаније је стварање система заснованог на тржишним принципима који задовољава енергетске потребе на одржив начин, обезбеђујући сигурност снабдевања, заштиту животне средине и социјалну добробит уз минималне трошкове (Government of Albania, 2016: 163). Циљеви укључују интеграцију енергетских сектора Албаније у регионалне и европске иницијативе, усаглашавање са ЕУ стандардима, као и остварење енергетске потрошње кроз комбиновање гаса, обновљивих извора и електричне енергије, у складу са ширим европским енергетским оквиром (Government of Albania, 2016: 163). *Стратегија Републике Северне Македоније за период од 2015. до 2020. године* усмерена је на европске интеграције, добру управу, економску стабилност и одрживи развој, с посебним акцентом на побољшање конкурентности, људски развој и социјалну кохезију, као и на имплементацију европских стандарда у области заштите животне средине и унапређења енергетске ефикасности, уз напоре за интеграцију у регионалне и европске иницијативе (Government of the Republic of Macedonia, 2018).

Процес интеграције у Европску унију захтева дубље повезивање држава, где је политичка и дипломатска изградња поверења пресудна. Овде је корисно имати Капчанов процес успостављања *стабилног*

мира,[10] који указује да економска сарадња није први предуслов за мир; прво је неопходно створити основу кроз „вешту дипломатију" (Kupchan, 2012:3, преузето из Vukadinović, 2024:45). Стратегије које подстичу сарадњу омогућавају развој стабилности, која касније отвара простор за економску сарадњу у оквиру ширег процеса интеграције, као што је случај са Европском унијом. Кроз координисане напоре на усаглашавању еколошких стандарда и промовисању енергетске ефикасности, земље Западног Балкана не само да побољшавају заштиту животне средине већ и стварају основу за јачање економске и еколошке стабилности у региону, чиме доприносе остварењу ширег циља одрживог развоја. Од суштинске је важности имати еколошку дипломатију као водиљу, јер питање животне средине и одрживог развоја није ограничено националним границама. Планета као заједничко добро захтева колективни напор и сарадњу свих држава, јер без заједничког деловања на глобалном нивоу не може бити стабилног и одрживог развоја.

Закључак

Овај рад наглашава важност регионалне сарадње и неопходност јачања еколошке дипломатије као одговора на глобалне изазове и стварање одрживе будућности. Закључено је да би земље Западног Балкана требало да унапреде своје међусобне односе и, путем заједничких напора, раде на постизању циљева из Европског зеленог договора. Темељна анализа тренутне ситуације недвосмислено указује на то да самостално постизање еколошких циљева представља изузетно комплексан изазов за појединачне државе региона. Стога је императив да политичке елите у земљама Западног Балкана у своје стратешко деловање систематски укључе еколошке аспекте као један од приоритета. Свест о круцијалном значају еколошке дипломатије и њеном далекосежном утицају на будућност планете мора бити подигнута на значајно виши ниво у свим сферама друштва. Ово јасно указује на то да интереси за постизање одрживе будућности далеко превазилазе појединачне националне интересе, те захтевају свеобухватан, координисан и колективан приступ на регионалном нивоу. У том смислу, јачање регионалне сарадње на Западном Балкану постаје кључно за остваривање циљева Зеленог договора ЕУ, што подразумева и удружене напоре за очување животне средине и промоцију одрживог развоја у оквиру целог реги-

[10] За више видети: Vukadinović, M. (2024). *Regionalna bezbednosna saradnja država Zapadnog Balkana tokom migrantske krize (od 2014. do 2016. godine)* (Doktorska disertacija). Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.

она. Евидентно је да само кроз интензивну регионалну сарадњу и значајно појачане дипломатске активности, државе региона могу бити истински успешне у свеобухватној имплементацији Зелене агенде и достизању високих еколошких стандарда Европске уније. Овај рад снажно подстиче све државе Западног Балкана да систематски развијају своје институционалне и кадровске капацитете у области еколошке дипломатије и да доследно поступају у складу са принципима одрживог развоја. Успостављање ефикасне и координиране еколошке дипломатије може и треба да послужи као модел и катализатор за будућу свеобухватну сарадњу у региону, а развијена свест о пресудној важности колективног деловања постаје кључни фактор у глобалној борби против климатских промена и еколошких изазова.

Иако теоријски оквир овог истраживања није заснован на концепту планетарне демократије, корисно је у закључку указати на Аталијеву (Jacques Attali) визију као предлог научној заједници за даље истраживање. Еколошка дипломатија се, наиме, може посматрати и кроз призму његове идеје о глобалној одговорности и координисаном деловању, што отвара простор за продубљену анализу њене улоге у решавању савремених изазова. С обзиром на то да је овај концепт у великој мери комплементаран са приступима одрживог развоја и регионалне сарадње, научна заједница би могла посветити више пажње његовом продубљеном истраживању, посебно у контексту Западног Балкана, где би стратешко деловање у овој области могло имати далекосежне позитивне ефекте. Наиме, у свом делу *A Brief History of the Future*, Жак Атали (Jacques Attali) наглашава неопходност успостављања планетарне демократије која би деловала као контрабаланс тржишним силама, усмеравајући глобалну пажњу на кључне изазове који стоје пред човечанством. Према Аталију, ова демократија требало би да се усредсреди на сузбијање људског лудила, климатских промена, смртоносних болести, отуђења и сиромаштва, преусмеравајући приоритете ка изградњи праведнијег, одрживијег и здравијег друштва, заснованог на заједничкој одговорности за планету и све њене становнике (Attali, 2011: 257). Иако можда овакво размишљање делује утопистички, могло би послужити као смерница за креирање одрживијих политика усмерених на дугорочни развој региона. Државе Западног Балкана би, у том контексту, могле тежити моделу сарадње који би превазишао уске националне интересе и био усмерен на решавање заједничких изазова, попут климатских промена, енергетске безбедности, социјалне кохезије и економске одрживости. Иако се глобални концепт веште еколошке дипломатије може чинити недостижним, регионални приступ заснован

на солидарности, заједничкој одговорности и дугорочном стратешком планирању могао би значајно допринети стабилности и просперитету Западног Балкана.

Литература

Arezina, V. (2011). Održivi razvoj i klimatske promene – perspektive Beograda. *Beogradske*.

Arezina, V., & Spasojević, N. (2024). Assessing the impact of climate change on environmental security.

Balkanfund. (2022). Green Agenda for the Western Balkans. Preuzeto 5. decembra 2024. sa from https://www.balkanfund.org/podatci/uploads/Green_Agenda_CG.pdf

Balkans Policy Research Group. (2021). Komparativna analiza regionalnog ekonomskog područja „Mini-Šengen" i zajedničkog regionalnog tržišta. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://balkansgroup.org/wp-content/uploads/2021/02/Regionalna-saradnja-na-Zapadnom-Balkanu_KOMPARATIVNA-ANALIZA-REGIONALNOG-EKONOMSKOG-PODRU%C4%8CJA-%E2%80%9EMINI-%C5%A0ENGENA%E2%80%9C-I-ZAJEDNI%C4%8CKOG-REGIONALNOG-TR%C5%BDI%C5%A2TA_WEB-4.pdf

C-SPAN. (1985, December 10). Efekat staklene bašte. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://www.c-span.org/program/senate-committee/greenhouse-effect/93652

European Commission. (2019). The European Green Deal. European Commission. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

European Policy Centre. (2019.). Where exactly is the Green Deal in Europe's new agenda? Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://www.epc.eu/en/publications/Where-exactly-is-the-Green-Deal-in-Europes-new-agenda~5d316c

Government of Albania. (2016). National strategy for development and integration: 2015-2020. Council of Ministers. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://www.dap.gov.al/images/DokumentaStrategjik/NSDI_2015-2020.pdf

Guterres, A. (2020, December 2). Address at Columbia University: The state of the planet. United Nations Secretary-General. https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2020-12-02/address-columbia-university-the-state-of-the-planet

Ignjatović, J., Filipović, S., & Radovanović, M. (2024). Challenges of the green transition for the recovery of the Western Balkans. *Energy Sustainability and Society*, 14(2). https://doi.org/10.1186/s13705-023-00421-4

IISD. (2022, June 3). Stockholm+50. International Institute for Sustainable Development. Retrieved from https://enb.iisd.org/stockholm50

International Institute for Sustainable Development. (2022). Stockholm+50 urges action, renewal of trust for our common future. Retrieved from https://sdg.iisd.org/news/stockholm50-urges-action-renewal-trust-for-our-common-future/?

Keohane, R. O. (2015). The global politics of climate change: Challenge for political science. PS: Political Science & Politics, 48(1), 19–26. https://doi.org/10.1017/S1049096514001541

Knez, S., Štrbac, S., & Podbregar, I. (2022). Climate change in the Western Balkans and EU Green Deal: status, mitigation and challenges. Energy, *Sustainability and Society*, 12(1). https://doi.org/10.1186/s13705-021-00328-y

Komljenović, M. (2022). The EU and the Western Balkans' response during the migrant crisis. Energy Sustainability and Society, 12, 44. https://doi.org/10.1186/s13705-022-00371-3

Lazard, O., & Youngs, R. (2021, July 12). The EU and climate security: Toward ecological diplomacy. European Council on Foreign Relations. Retrieved from https://www.ecfr.eu/article/answering_the_challenge_of_climate_security_the_eu_and_ecological_diplomacy

Maamoun, N. (2019). The Kyoto protocol: Empirical evidence of a hidden success. Journal of Environmental *Economics and Management*, 95, 227–256. https://doi.org/10.1016/j.jeem.2019.04.001

OECD. (2022). Multi-dimensional review of the Western Balkans: From analysis to action. OECD Publishing. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://www.oecd.org/en/publications/multi-dimensional-review-of-the-western-balkans_8824c5db-en.html

SEI & CEEW. (2022). Stockholm+50: Unlocking a Better Future. Stockholm Environment Institute. https://doi.org/10.51414/sei2022.011

Subotić, M. (2024). *Zapadni Balkan u raljama nebezbednosti*. Beograd: Medija centar „Odbrana".

Susskind, L. E., & Ali, S. H. (2014). *Environmental Diplomacy*. Oxford University Press.

United Nations Environment Programme. (n.d.). Climate action. UNEP. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://www.unep.org/topics/climate-action

United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (n.d.). Status of ratification of the Kyoto Protocol. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/status-of-ratification

United Nations Framework Convention on Climate Change. (1998). Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf

United Nations Framework Convention on Climate Change. (2015). The Paris Agreement. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement

United Nations. (1972). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972

United Nations. (1992). Agenda 21: Programme of action for sustainable development. United Nations Conference on Environment and Development (UNCED).

United Nations. (1992). Rio Declaration on Environment and Development. Preuzeto 5. decembra 2024. sa https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992

Vukadinović, M. (2024). Regionalna bezbednosna saradnja država Zapadnog Balkana tokom migrantske krize (od 2014. do 2016. godine). *Doktorska disertacija*. Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti.

Вукадиновић, М., & Миленковић, М. (2024). Војна професија у Србији кроз призму међународне војне сарадње у савременом геополитичком контексту. у: З. Милошевић & Д. Лазаревић (ур.), *Међународне интеграције као инструмент геополитике*, 105–126

Wellman, D. (2010). The promise of sustainable diplomacy: Refining the praxis of ecological realism. In C. M. Constantinou & J. Der Derian (Eds.), Sustainable diplomacies (pp. 25–45). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230297159_2

Wellman, D. J. (2003). Sustainable diplomacy: Ecological realism and Muslim-Christian dialogue in the context of Moroccan-Spanish relations (Doctoral dissertation). Union Theological Seminary. ProQuest Dissertations & Theses. (3084557).

ENVIRONMENTAL DIPLOMACY AS A TOOL FOR STRENGTHENING REGIONAL COOPERATION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN IMPLEMENTING THE GREEN AGENDA IN THE WESTERN BALKANS*

Marija VUKADINOVIĆ[1]

Resume

This paper underscores the importance of regional cooperation and the need to strengthen environmental diplomacy as a response to global challenges and the creation of a sustainable future. The research concludes that the countries of the Western Balkans should strengthen their diplomatic relations, particularly in the area of environmental diplomacy, and collaborate more effectively to achieve the goals outlined in the European Green Deal and the Green Agenda for the Western Balkans. A thorough analysis of the current situation unequivocally indicates that achieving environmental goals independently is an extremely complex challenge for individual countries in the region. Therefore, it is imperative that political elites in the Western Balkans systematically incorporate environmental aspects as one of their strategic priorities. Awareness of the crucial importance of environmental diplomacy and its far-reaching impact on the future of the planet must be significantly elevated across all sectors of society. This clearly indicates that the interests in achieving a sustainable future far exceed individual national interests and require a comprehensive, coordinated, and collective approach at the regional

* The paper was created as part of the Ministry of Defense project titled "Security Challenges of Western Balkan Countries within the European Security Paradigm", No. ISI/DH1/24-25, implemented by the research team and the Regional Security Research Group of the Strategic Research Institute, along with an external contributor, during the period 2024-2025.

[1] University of Defence, Strategis Research Institute, Belgrade, Republic of Serbia, E-mail: marija.vukadinovic@mod.gov.rs ORCID: https://orcid.org/0009-0008-3976-6384

level. In this regard, strengthening regional cooperation in the Western Balkans becomes essential for achieving the goals of the European Green Deal and the Green Agenda for the Western Balkans, which entails joint efforts to protect the environment and promote sustainable development across the entire region. It is evident that only through intensive regional cooperation and significantly strengthened diplomatic efforts can the countries of the Western Balkans achieve success in the comprehensive implementation of the Green Agenda and meet the European Union's high environmental standards. This paper strongly advocates for all Western Balkan states to systematically develop their institutional and human capacities in environmental diplomacy and to consistently align their actions with the principles of sustainable development. The establishment of effective and well-coordinated environmental diplomacy can and should serve as both a model and a catalyst for future comprehensive regional cooperation. At the same time, heightened awareness of the crucial importance of collective action will be a key factor in the global fight against climate change and environmental challenges. Although this research is not theoretically grounded in the concept of planetary democracy, highlighting Jacques Attali's vision serves as a valuable recommendation for further exploration within the scientific community. Environmental diplomacy, in particular, can be interpreted through the lens of his notion of global responsibility and coordinated action, providing a framework for a more in-depth analysis of its role in addressing contemporary challenges. Since this concept aligns closely with sustainable development and regional cooperation approaches, further academic inquiry—especially in the context of the Western Balkans—could offer valuable insights, as strategic engagement in this field may yield significant long-term benefits. Namely, in *A Brief History of the Future*, Jacques Attali underscores the need for planetary democracy as a counterforce to market dynamics, steering global focus toward humanity's most pressing challenges. He argues that this form of governance should prioritize addressing human madness, climate change, deadly diseases, social alienation, and poverty, shifting the global agenda toward the creation of a more just, sustainable, and healthier society founded on collective responsibility for the planet and all its inhabitants (Attali, 2011:257). Although such thinking may seem utopian, it could serve as a guideline for creating more sustainable policies aimed at the region's long-term development. In this context, the Western Balkan states could strive for a model of cooperation

that transcends narrow national interests and focuses on addressing common challenges, such as climate change, energy security, social cohesion, and economic sustainability. While the global concept of skilled environmental diplomacy may seem unattainable, a regional approach based on solidarity, shared responsibility, and long-term strategic planning could significantly contribute to the stability and prosperity of the Western Balkans.

Keywords: climate change, environmental diplomacy, Green Agenda, Western Balkans, regional cooperation